

צבעי השבטים וסמלם

אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֵתֶת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סִבִּיב לְאֵהָל מוֹעֵד יִחַנוּ: (במדבר פרק ב פסוק ב).¹

במדבר רבה פרשה ב סימן ז

סימנין היו לכל נשיא ונשיא, מפה וצבע. ועל כל מפה ומפה כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן.² מהם למדה המלכות להיות עושים מפה, וצבע לכל מפה ומפה. כל שבט ושבט - נשיא שלו צבע מפה שלו דומה לצבע של אבנו.³

ראובן - אבנו אודם, ומפה שלו צבוע אדום ומצויר עליו דודאים.⁴

שמעון - פטדה, ומפה שלו צבוע ירוק ומצויר עליו שכם.⁵

לוי - ברקת, ומפה שלו צבוע שליש לבן ושלש שחור ושלש אדום ומצויר עליו אורים ותומים.⁶

¹ כך הוא בחנייתם. ומה במסעם? ראו תיאור המסעות בפרשת בהעלותך בפרק י להלן: "ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה ... והיורד המושכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נשיאי המשכן: ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ... ונסעו הקהתים נשיאי המקדש ... ונסע דגל מחנה בני אפרים לצבאתם ... ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות". ראו דברינו [על פי ה' יחננו ועל פי ה' יסעו](#) בפרשת בהעלותך. יכולנו אם כך לדרוש בנושא זה גם בפרשת בהעלותך, אלא שהמדרש עיקר מגמתו מופיע בפרשת במדבר ואנו אחריו.

² הכוונה כאן לחושן, ככתוב בתורה: "ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ונש משור תעשה אתו: רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: והטור השני נפך ספיר והלם: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם: והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט" (שמות כח טו-כא). שמות השבטים היו גם על כתפי אהרן, באפוד, בשתי אבנים בלבד, וכבר הארכנו באבני החושן וכתפות האפוד ושמות השבטים שהיו כתובים שם, בדברינו [ונשא אהרן את שמות בני ישראל](#) בפרשת תצוה. הפעם אנו עוסקים בסמלי השבטים ודגליהם במסעותם ובמחנותם.

³ פשיטא לדרשן שאומות העולם: פרס, יוון, רומא וכו', למדו גינוני, טקסי ותכסיסי מלכות מעם ישראל, מצעידתו הגאה במדבר ביציאתו ממצרים. וממי עם ישראל למד? מהמלאכים! כמתואר בסימן ג הסמוך במדרש במדבר רבה שם: "בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות של מלאכים, שנאמר: רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח יח), והיו כולם עשויים דגלים דגלים, שנאמר: דודי צח ואדום גדול מרבבה (שיר השירים ה י). כיון שראו אותם ישראל שהם עשויים דגלים דגלים, התחילו מתאווים לדגלים. אמרו: אלןאי (הלוואי) כך אנו נעשים דגלים כמותן". וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [איש על דגלו](#) בפרשה זו בשנה האחרת, פרשה שחלה ברוב שנים בין יום ירושלים בו נושאים דגלים ובין חג מתן תורה בו נגלה הקב"ה על הר סיני מלווה במלאכים "דגלים דגלים". דגלים אלה וגם אלה עלינו באהבה.

⁴ בברכת משה בפרשת וזאת הברכה הוא פותח בראובן הראשון ואומר: "יחי ראובן ואל ימות" ועל כך באו מדרשים רבים ששם נסלח סופית לראובן על חטאו בפרשת בלהה (ועל שלא השתדל מספיק בהצלת יוסף) וחזרה אליו הבכורה (חלקית). ראו בפרט ספרי דברים פסקא לא ושמז. לנו נראה שכבר כאן, במסעות הדגלים נסלח לראובן ואולי כבר קודם ויותר באבני החושן. ראו שמות רבה לח ט שעל אבן האודם היו כתובים מלבד ראובן, גם שלושת האבות: "על אודם היה כתוב: אברהם יצחק ויעקב וראובן". קצת צפוף ולא בולט כמו באבני שאר האחים, אבל הרצף: אברהם, יצחק, יעקב, ראובן, ודאי שפיצה ושימח את ראובן (גם אבנו של בנימין הייתה צפופה ונוספו לה: "שבטי ישראל", להשלמת אותיות האל"ף-ב"ת). ובאשר לדודאים, ראו מדרש אגדה (בובר), בראשית פרק ל ופרק מט שמדגיש שהדודאים גדלו בשטח הפקר וראובן הקפיד על הגזל ובזכות שנתנה לאה אותם לרחל, זכתה ונולד יששכר (ורחל זכתה סוף סוף לבן ראשון - יוסף). כל זה הספיק על מנת להפוך את הדודאים לסמלו של שבט ראובן!

⁵ ציור העיר שכם על דגל שמעון קצת תמוה, בפרט לאור המדרשים הרבים שמגנים את המעשה, כגון בראשית רבה פ ב: " ... דרך ירצחו שְׂכָמָה כִּי זָמָה עֵשׂוֹ (הושע ו ט) - כשם שהליסטים הללו יושבין על הדרך והורגים בני אדם ונוטלים ממונם, כך עשו שמעון ולוי לשכם". ומה לנו יותר מדבריו המפורשים של יעקב עוד באותו המעשה: "עכרתם אותי" וב"ברכתו" להם ערב מותו: "שמעון ולוי אחים כְּלֵי חַמְסִי מְכַתִּיחֶם" (ראו בראשית רבה על הפסוק שיעקב משווה אותם לעשו)! זאת ועוד, ראו ספרי דברים פסקא שמת שלי עשה תשובה (בעגל ובשיטים) אך שמעון חזר ולוהו: "שמעון ולוי שניהם שתו בכוס אחד ... משל לשנים שלוו מן המלך, אחד פרע למלך וחזר והלוה את המלך, ואחד לא דיו שלא פרע אלא חזר ולוה". לוי שנלחם בזנות בשטים פרע את חובו שלווה בשכם ואפילו נמצא בחשבונו בזכות ואילו שמעון שזנה בשטים נמשל למי שהוסיף חוב על חובו. ראו דברינו [שטים של זנות](#) בפרשת בלק. העיר שכם גם הובטחה ליוסף (בראשית מח כב). לא מצאנו הסבר מניח את הדעת לבחירת שכם כדגל וסמל של שבט שמעון, מלבד אולי להפחיד את אמות העולם שלא יתעסקו עם בני ישראל ... נשמח לשמוע הצעות משואבי המים.

⁶ גם לשבט לוי שאינו נמנה עם דגלי המחנות ולא מוזכר בתורה כ"דגל", נותן המדרש דגל וסמל (ראו יוסף להלן). הקשר של לוי עם האורים והתומים שהיו על לבו של הכהן הגדול הוא ברור ופשוט ומחוזק בברכת משה: "וללוי אמר תמִיד וְאֶנְרִיד לְאִישׁ חֲסִידְךָ". וכבר הארכנו לדון בנושא [האורים והתומים](#) בפרשת תצוה. שם הבאנו את דברי רמב"ן שהאורים היו האותיות הזוהרות באבני החושן (שהכילו את כל אותיות האל"ף ב"ת) והתומים היו הלב המבין של הכהן שידע לצרף את האותיות למילים ולחלקי משפט: "כאשר האותיות מאירות אל עיני הכהן עדין לא ידע סידורן, כי מן האותיות ... היה אפשר להעשות מהם ... תיבות אחרות רבות מאד. אבל היו שם שמות הקדש אחרים נקראים "תומים", מכוחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו". שם לב איך בברכת משה מתחלף הסדר, קודם תומים ואח"כ אורים. והעיקר הוא שלוי נושא על דגלו את העדות על כך שהחזיר את ההלוואה שלקח ופרע את חובו (בנגוד לשמעון). כפי שמפתח מדרש פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) דברים פרשת וזאת הברכה דף סד עמוד א, את הרעיון שראינו כבר במדרש ספרי בהערה הקודמת: "שמעון ולוי שניהם לוו מן הקב"ה ... חזר לו שמעון ולוה בשטים ... אבל לוי פרע חובו במעשה העגל ... ועוד הלוה את המלך בשטים ... לכך הכתוב משבח את לוי. שנאמר וללוי אמר תומך ואורך וגו' ראויים ללבוש אורים ותומים". וענין שלושת הצבעים: שליש לבן ושלש שחור ושלש אדום, לא הבינונו, כפי שבעצם אין לנו הסבר לכל שאר התאמת צבעי השבטים (ראו זבולון ויששכר להלן). והמאיר עינינו יבורך.

יהודה – נופך, וצבע מפה שלו דמותו כמין שמים ומצויר עליו אריה.⁷
 יששכר – ספיר, ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול ומצויר עליו שמש וירח, על שם: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דברי הימים א יב לג).⁸
 זבולון – יהלום, וצבע מפה שלו לבנה ומצויר עליו ספינה, על שם: "זבולון לחוף ימים ישכון" (בראשית מט יג).⁹
 דן – לשם, וצבע מפה שלו דומה לספיר, ומצויר עליו נחש, על שם: "ייהי דן נחש עלי דרך" (שם יז).¹⁰
 גד – שבו, וצבע מפה שלו לא לבן ולא שחור אלא מעורב שחור ולבן. ומצויר עליו מחנה, על שם: "גד גדוד יגודנו" (שם יט).¹¹

⁷ סמל האריה ליהודה בא כמובן מברכת יעקב: "גור אריה יהודה מטוף בני עליית פרע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו" (בראשית מט ט) וקשור הן לסיפור יוסף ואחיו בו יהודה מתבלט כאח הבכיר והאחראי והן בהבטחה למלכות: "לא יסור שבט מיהודה ומחקה מין רגלו" (שם) והאריה הוא כידוע סמל המלכות: "לפי שהאריה מלך על כל החיות והבהמות" (מדרש תהלים (בובר) מזמור כב). ראו תיאור אריה-יהודה לאורך כל ההיסטוריה והעתיד בבראשית רבה צח ז: "גור אריה יהודה, מלמד שנתן לו גבורה של ארי וחוצפה של גוריו. מטוף בני עליית - מטרפו של יוסף עליית ונתעלית, מטרפו של תמר עליית ונתעלית. כרע רבץ: מפרץ עד דוד - כרע שכב, מדוד עד צדקיהו - כרע רבץ. כרע שכב מצדקיהו עד מלך המשיח. כרע רבץ בעולם הזה, כרע שכב לעתיד לבוא". ראו גם מדרש בראשית רבה צג ז בתחילת פרשת ויגש שמתאר את העימות הגדול בין יהודה האריה ויוסף השור ולאחר מכן את הפיוס בין שניהם: "נמצאו אוכלים כאחת" (צה א). אמנם, בספר דברים פרשת וזאת הברכה בא משה ומקצר מאד בברכתו ליהודה ונותן את סמל האריה לשבט דן דווקא: "דן גור אריה יזנק מן הבש" (דברים לג כב), אבל נראה שברכת יעקב גברה. וחז"ל ניסו לפרש: "גור אריה יהודה - אמר ר' חמא בר' חנינא: זה משיח בן דוד שיצא משני שבטים, אביו מיהודה ואמו מן, ובשניהם כתוב אריות: גור אריה יהודה, דן גור אריה" (בראשית רבה צז ט). ובבראשית רבה צט ז נותנים לכל השבטים את סמל האריה: "חזר וכללן כולן כאחד ועשאן אריות". אך נראה שיהודה נשאר מעל כולם והיום כולם יהודים וכולם אריות.

⁸ במקומות אחרים מסמל החמור את יששכר, כפי שמברך אותו יעקב: "יששכר חמור גרם רבץ בין המשפחות" (בראשית מט יד). אבל כאן גבר הפסוק בדברי הימים א יב לג: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" שאותו דורשים חז"ל במקומות רבים לשבחם של בני שבט יששכר שהיו בקיאים בתורה ובחכמת הלוח ומועדי השנה ומכאן מקור הסמל של שמש וירח. ראו גמרא יומא כו ע"א: "אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי, אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. לוי - דכתיב (דברים לג) יורו משפטין ליעקב, יששכר דכתיב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים - לדעת מה יעשה ישראל". ובבראשית רבה עב ה: "... ומבני יששכר יודעי בינה לעתים - מהו לעתים? רבי תנחומא אמר לקירוסים (זמנים), רבי יוסי בן קיצרי אמר: לעיבורים. ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם (המשק הפסוק שם בדברי הימים) - מאתים ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכל אחיהם על פיהם וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני". כל כך, עד שראוי היה יששכר שיבנה בית המקדש בנחלתו (ספרי דברים שנד). ושם גם הקשר לדודאים שלאה נתנה לרחל (ראו דברינו על ראובן לעיל). וכבר הרחבנו לדון על יששכר בדברינו [יששכר חמור גרם](#) בפרשת ויחי וניסינו לשלב שם בין דמות החמור (הנושא ספרים!) ובין דמות תלמיד החכם והמשכיל בעתים ובמועדים. ובעלי התריסין הרוצים לנטות לדרך ההלכה יעינו בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן מד שדן בשאלה ההלכתית: איך ציירו על מפה של יששכר תמונת שמש וירח הרי אסור לעשות כן. על הסמלים האחרים אין כנראה שאלה, אבל על השמש והירח יש איסור מיוחד, ראו גמרא עבודה זרה מב ע"ב וכן דברינו [אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם](#) בפרשת יתרו.

⁹ זבולון מזהה עם ישיבה על חוף הים ועם ספנות וסחר בדרכי הים (מה שסותר את תיאור מפת נחלות השבטים, ראו בדברינו על ברכת אשר בפרשת ויחי). ראו הסיפור בגמרא פסחים ד ע"א על אחד שהיה תמיד משבח את שפת הים כמה היא נאה וכמה טוב לגור שם ובדקו ומצאו שהוא משבט זבולון. ואף את ברכת משה הקצרה: "שמח זבולון בצאתך" ויששכר באהליך" פיתחו חכמים בכיוון זה: "שמח זבולון בצאתך, מלמד שהיה זבולון סרסור לאחיו והיה לוקח מאחיו ומוכר לגוים ומן הגוים ומוכר לאחיו" (ספרי דברים שנד). צעד נוסף הוא הרעיון של יחסי הגומלין בין זבולון איש המעשה ליששכר המקדיש עתים לתורה, נושא נכבד שיש להקדיש לו דף לעצמו. על"פ, ראו פירוש רבי בחיי בן אשר בפרשתנו, במדבר פרק ב פסוק ג, שמנסה להתמודד עם הצבעים של יששכר וזבולון: "ויששכר צבע מפה שלו דומה לכחול מצויר בה שמש וירח, על שם שהיו בקיאים בתקופות ומזלות. זבולון צבע מפה שלו לבנה סימן לעושרו שהכסף לבן ומצויר בה ספינה". ובאשר לנחלת זבולון, כבר עמדו רבים וטובים על הסתירה בין תיאור נחלת זבולון בספר יהושע (פרק יט) שמתאימה למרכז עמק זרעאל של ימינו והתיאור לחוף ימים בברכות יעקב ומשה. ראו מפת השבטים באטלס דעת מקרא (מובאת בדברינו [ברכת אשר](#) בפרשת ויחי) וכן הערך [נחלת שבט זבולון](#) באתר ויקישיבה.

¹⁰ גם הדימוי של דן נחש לקוח מברכת יעקב והוא מופיע במדרשים רבים ומזהה עם דמותו של שמשון שבא משבט דן. ראו אגדת בראשית (בובר) פרק פג: "יהי דן נחש - זה שמשון, כשם שהנחש יוצא לעצמו (פי' יחיד), כך שמשון יוצא לעצמו והורג". ובהרחבה במדרש בראשית רבה צט יא יחד עם ביקורת על שמשון: "דן ידיו עמו ... כיחידו של עולם שאינו צריך סיוע במלחמה, שנאמר (ישעיה סג) פתה דרכי לבדי. כך שמשון העומד מדן אינו צריך אחרים שייסעו אותו בלא חרב אלא חמור. יהי דן נחש עלי דרך שפיון, כל החיות מהלכות זוגות וזוגות והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחיד ... כשם שהנחש נקמן כך היה שמשון, שנאמר (שופטים טז) ואנקמה נקם אחת משתי עיני. כיון שראה אותו יעקב אמר לישועתך קייתי ה' - אין זה מביא את הגאולה". ראו גם מדרש במדבר רבה י ט שמבחיין בין נחש לשפיון ונותן לשמשון שתי תקופות הנהגה, בחייו ובמותו: "יהי דן נחש עלי דרך שפיון עלי אורח ... כנגד שני פעמים שכתוב עליו שהוא שפט את ישראל עשרים שנה ואלו הן: (שופטים טו) וישפוט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה והוא שפט את ישראל עשרים שנה. ללמדך, שעשרים שנה שפט את ישראל בחייו ועשרים שנה אחר מיתתו היה מוראו של שמעון על פלשתים וישבו בהשקט". נחש כפול! בדברינו לעיל על יהודה ראינו שמשנה נותן דווקא לדן את סמל האריה (ומקצר מאד בברכתו ליהודה), עד שהמדרש נאלץ לומר ששניהם נמשלו לאריה. (כל השבטים נמשלו לאריות ולנחשים ולזאבים, במדבר רבה יג ח). אבל בספרי דברים פסקא שנה מובא טעם יפה מדוע נתן מה לדן את סמל האריה: "דן גור אריה, מלמד שסמוך לקסר וכל מי שסמוך לקסר נמשל לאריות". מי שגר על הגבול הוא אריה.

¹¹ המחנה עליו מדובר כאן הוא כמובן מחנה צבא ובא לסמל את כוחם וגבורתם של בני גד כלוחמים מעולים וכחלוצים שעברו לפני המחנה, לאחר שנטלו נחלתם בעבר הירדן מזרחה (יחד עם שבט ראובן וחצי מנשה). על גבורתו של גד ראו בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויחי פרשה צז: "גד גדוד יגודנו, זה שבטו שלגד כשהיה אחד מה יוצא למלחמה היו נוצחין והיו הורגין מפרק הראש ועד הזרוע". ובמדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק טו: "ובני גד צפין - לפי שבני גד עתידין להיות עורכי מלחמה, כדכתיב: גד גדוד יגודנו (שם מט יט), וכתבי: וטרף זרוע אף קדקוד (דברים לג כ), לפיכך נקרא על שם מלחמותיה". ראו עוד בתלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ח הלכה י: "גד גדוד יגודנו, גייסא אתי מגייסתי והוא מגייס ליה" - צבא שבא לשטוף את שבט גד, סופו ששבט גד שוטף אותו. וגם ברכת משה: "ברוך מרחיב גר" מתפרשת על גד שהיה כובש ומרחיב את גבולותיו. בדומה לדן, משה נותן גם לו את סמל האריה: "כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקוד" והמדרש מדגיש גם כאן את עובדת היותו בקסר, בגבולה של ארץ ישראל: "ולגד אמר. מלמד שתחמומו של גד מרחיב והולך, לכך נאמר: ברוך ה' שהוא מרחיב תחמומו של גד כלפי מזרח. מלמד שהיה סמוך לספר.

נפתלי – אחלמה, וצבע מפה שלו דומה לייך צלול שאין אדמימותו עזה. ומצויר עליו אילה, על שם: "נפתלי אילה שלוחה" (שם כא).¹²

אשר – תרשיש, וצבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקשטות בה הנשים, ומצויר עליה אילן זית, על שם: "מאשר שמנה לחמו" (שם כ).¹³

יוסף – שוהם, וצבע מפה שלו שחור עד מאד, ומצוירה לשני נשיאים, אפרים ומנשה. מצרים, על שם שהיו תולדותם במצרים. ועל מפה של אפרים היה מצויר שור, על שם: "בכור שורו הדר לו ... והם רבבות אפרים (דברים לג ז) - זה יהושע שהיה משבט אפרים. ועל מפה שבט מנשה היה מצויר ראם על שם: "וקרני ראם קרניו ... והם אלפי מנשה" (שם) - על שם גדעון בן יואש שהיה משבט מנשה.¹⁴

בנימין – ישפה, וצבע מפה שלו דומה לכל הצבעים, ליי"ב הצבעים, ומצויר עליו זאב, על שם: "בנימין זאב יטרף" (בראשית מט כז).

לכך נאמר "באותות" - שסימנים היו להם לכל נשיא ונשיא.

בולי השבטים משנת תשט"ו - 1956 - 1955¹⁵

שכל סמוך לספר נמשל באריות מפני שהיו עומדין בפני האומות שלא יכנסו לארץ ישראל לכך נאמר כלביא שכן" (פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת וזאת הברכה דף סה עמוד א). אולי המחנה הוא גם רמז למבנים שבנו בני גד ובני ראובן להגנת משפחותיהם, כאשר נחלצו חלוצים לכיבוש ארץ ישראל המערבית, כמסופר בספר במדבר פרק לב. ראו תיאור חזרתם לעבר הירדן המזרחי במדרש בראשית רבה פרשה צח סימן טו שהבאנו בדברינו שבטי עבר הירדן המזרחי בפרשת מטות.

¹² זריותו של נפתלי מפורסמת באגדה שהוא "קפץ" למצרים להביא את שטר מערת המכפלה כאשר עשו ביקש למנוע את קבורת יעקב במערת המכפלה (בראשית רבה צז): "נפתלי אילה שלוחה מלמד שקפץ למצרים כאייל והביא שטר המערה לקבור את אביו". ראו דברינו יעקב ועשו ומערת המכפלה בפרשת ויחי. ויש לכך אולי גם רמז בשירת דבורה: "וַנִּפְתְּלֵי עַל מְרוֹמֵי שְׂדֵה" (שופטים ה יח). גם את ברכת משה לנפתלי: "נִפְתְּלֵי שְׁבַע רְצוֹן וּמְלֵא בְרַכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יְרֵשֶׁה" (דברים לג כג), מקשר המדרש עם תנועתה הקלה והמהירה של האילה: "נפתלי אילה שלוחה, מדבר בארצו שכולה בית השלחין" (בראשית רבה צח ז). ראו שם תיאור פוריותו של עמק הירדן מצפון ים כנרת ועד בית שאן ובפרט בקעת גינוסר שהיא "גני שרים". "נפתלי אילה שלוחה זו בקעת גנוסר, שהיא ממחרת את פירותיה כאיל" (בראשית רבה צח יז ופרשה ק).

¹³ כבר הארכנו לדון בברכתו של אשר ולפיכך נקצר כאן.

¹⁴ בחושן הייתה רק אבן אחת לשבט יוסף ולא שתי אבנים אחת לאפרים ואחת למנשה. שהרי הייתה אבן ללוי (ובעקבות זה נותן לו המדרש דגל, הגם שלא מוזכר "דגל לוי" בתורה) ויש רק שתיים עשרה אבנים. וכבר הערנו בדברינו ונשא אהרון את שמות בני ישראל ודגל למנשה. צבעם הכללי היה זהה כאבן השוהם של אביהם בחושן, אבל דגל נפרד לכל אחד: דגל שור ודגל ראם שבאו להם מאביהם. ועוד דבר משותף היה להם: ציור של מצרים (מה בדיוק? פירמידה? נילוס?) שמזכיר את מכורתם בארץ מצרים. שים לב איך יוסף נותן להם שמות: "כִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי וְאֶת כָּל בְּיַת אָבִי ... כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי" (בראשית מא נא-נב). האם לשני שבטים אלה יש זכרון יציאת מצרים מיוחד? זכרון של עבדים או של בני השליט? של שבטים שנולדו שם?

¹⁵ סמלי השבטים כאן תואמים למדרש שלנו, להוציא את שבט דן שסמלו כאן מאזניים, כנראה משום "דן ידין עמו" שהוא סמל המשפט וסמלו של יוסף שהוא אלומות עפ"י חלום יוסף בפרשת וישב, או, כפי שכתוב על שובל הבול: "מבורכת ה' ארצו". לשבטי מנשה ואפרים אין בולים כי הבסיס הוא אבני החושן כפי שצוין בהערה הקודמת. והצבעים לא תואמים בכלל למדרש. לא ברור לנו מי האמן ובאלו מקורות נעזר והאם היה מדרשו לנגד עיניו. ובבתי כנסת שונים ברחבי הארץ וגם במשכנות אומנויות יש וריאציות שונות של סמלי השבטים, המפורסם ביותר הוא אולי "חלונות שאגאל" בבית הכנסת שבמרכז הרפואי הדסה עין כרם, ירושלים, שגם עליהם יצאה סדרה של בולים בשנת 1973. חיפוש "סמלי השבטים" או "בולי השבטים" ברשת מעלה דברים מעניינים.

שבת שלום
מחלקי המים